

บทที่ 5

กลวิธีการใช้ความเปรียบในอรรถกถาพุทธวงศ์

จากการศึกษาอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่า อรรถกถาจารย์ได้ใช้ภาษามาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวของพระพุทธเจ้าทั้ง 25 พระองค์ โดยมีการเลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีต และใช้ความเปรียบมาบรรยายเรื่องราวได้อย่างสละสลวย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ในบทที่ 5 ผู้ศึกษาจะศึกษาการใช้ความเปรียบที่ปรากฏในอรรถกถาพุทธวงศ์

ความเปรียบเป็นกลวิธีทางภาษาที่สำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรม เพราะเป็นวิธีที่กวีใช้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดไปยังผู้อ่านโดยกวีจะนำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่ออธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว เกิดอารมณ์และเกิดจินตภาพตามที่กวีต้องการจะสื่อ (ญาดา อารุณเวช, 2526, หน้า 5) เช่น ตาใสเหมือนตาตุ๊กแต่น ตาคนกับตาตุ๊กแต่นย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ในที่นี้กวีจะแสดงให้เห็นว่าตาของคนกับตาตุ๊กแต่นมีลักษณะเหมือนกันคือตาใสขาว เป็นต้น ลักษณะของความเปรียบที่ช่วยทำให้ผู้รับสารเกิดภาพในใจหรือภาพพจน์ดังกล่าวนี้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับภาษาภาพพจน์

ภาษาภาพพจน์ (Figurative language) คือภาษาที่ผิดแผกไปจากปกติหรือผิดไปจากภาษาตามตัวอักษรในด้านการเรียงเรียงคำหรือความหมายของคำ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นสำนวนที่แปลกใหม่ และมีพลัง หรือให้มองเห็นภาพหรือพรรณนาโดยการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงในสิ่งที่ไม่คล้ายคลึงกัน ภาษาภาพพจน์คือข้อเขียนที่นำภาพพจน์อย่างเดี่ยวหรือหลายอย่างมาใช้ ภาพพจน์ที่รู้จักกันมากที่สุด ได้แก่ ภาวะแย้ง อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และการกล่าวซ้ำ อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้จะไม่ศึกษาความเปรียบตามวิธีการตามภาษาภาพพจน์ที่มีการใช้ภาพพจน์ต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็น อุปมา อุปลักษณ์ หรืออื่น ๆ แต่จะมุ่งศึกษาวิธีการใช้ความเปรียบที่กวีใช้เล่าเรื่องราวในอรรถกถาพุทธวงศ์ด้วยการนำสิ่งต่าง ๆ สองสิ่งมาเปรียบเทียบกับกัน โดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับนั้นจะมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน

จากการศึกษาลักษณะการใช้ความเปรียบเบื้องต้นพบว่า ในการใช้ความเปรียบเพื่อเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนั้นอาจแสดงด้วยการใช้คำที่มีความหมายที่แสดงถึงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน อย่าง เป็น ดัง คือ เป็นต้นว่า **ขาวดังสำลี ดำเหมือนอึกา** แต่บางครั้งก็แสดงการเปรียบเทียบโดยไม่ใช้คำที่แสดงความเปรียบ กล่าวคือกวีจะนำสิ่งที่ต้องการเปรียบและสิ่งที่นำมาเปรียบมาวางไว้ด้วยกัน เช่น **ใจหิน (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2517, หน้า 19-20)**

ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาความเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาพุทธวงศ์จำนวน 158 ชุดนั้น ผู้ศึกษาจะแบ่งประเภทความเปรียบเทียบจำแนกประเภทตามวิธีการใช้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม¹ ดังนี้

1. การเปรียบเทียบโดยตรง เป็นการเปรียบเทียบลักษณะภายนอกโดยอาศัย “คำเปรียบ” เพื่อสื่อความหมายว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจนพบ 145 ชุด แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบขนานความ

1.1 การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง คือความเปรียบเทียบที่อาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบไว้ด้วยกัน เช่น เหมือน อย่าง ดั่ง ดุจ และ ประดุจ เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ความเปรียบเทียบประเภทนี้มาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะเหมือนกันจำนวน 134 ชุด แบ่งความเปรียบเทียบประเภทนี้ตามจำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง และความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง

1.1.1 ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง หมายถึงการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแบบหนึ่งต่อหนึ่ง คือจะเปรียบสิ่งที่ต้องการเปรียบ 1 สิ่ง กับสิ่งที่นำมาเปรียบ 1 สิ่ง โดยอาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบไว้

จากการศึกษาอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่า ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเพียง 1 สิ่งปรากฏ 84 ชุด สามารถแบ่งกลุ่มการเปรียบเทียบของสิ่งต่าง ๆ ได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1.1.1.1 การเปรียบเทียบลักษณะ

1.1.1.2 การเปรียบเทียบอากัปภิกิริยา

1.1.1.1 การเปรียบเทียบลักษณะ คือการนำสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบมาเปรียบเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งนั้น พบจำนวน 49 ชุด แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบลักษณะของตัวละคร การเปรียบเทียบลักษณะของสิ่งของ และการเปรียบเทียบลักษณะของสถานที่

1.1.1.1.1 การเปรียบเทียบลักษณะของตัวละคร คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปพรรณสัณฐาน ส่วนต่าง ๆ ของตัวละครว่ามีลักษณะอย่างไร การเปรียบเทียบรูปร่าง

¹ในการศึกษาความเปรียบเทียบในอรรถกถาพุทธวงศ์ครั้งนี้จะแบ่งประเภทความเปรียบเทียบโดยดูรายละเอียดจากพื้นฐานของการใช้ภาษา (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2517 หน้า, 69-74) และ ความเปรียบเทียบเกี่ยวกับสุนัขและแมวในพระไตรปิฎก (สุมาลี ลีประเสริฐ, 2557, หน้า 15-40)

และลักษณะของตัวละครนี้พบความเปรียบจำนวน 25 ชุด แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่าง การเปรียบเทียบสี และการเปรียบเทียบความงาม ดังนี้

ก. การเปรียบเทียบรูปร่าง คือการเปรียบเทียบรูปร่าง และลักษณะต่าง ๆ ของตัวละคร กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงลักษณะและคุณสมบัติของตัวละครนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การเปรียบเทียบลักษณะของร่างกาย การเปรียบเทียบลักษณะของอวัยวะ การเปรียบเทียบลักษณะของรัศมี เป็นต้น พบ 17 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระนารทพุทธเจ้าที่ 9 ตอนเปรียบเทียบความสูงของพระนารทพุทธเจ้า ความว่า

พระมหามุนีทรงสูง 88 คอก เช่นเดียวกับรูปปฏิมาทอง หมิ่นโลกธาตุก็
เจ็ดจำ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 455)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความสูงของมหามุนี
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	รูปปฏิมาทอง
คำเปรียบเทียบ	เช่นเดียว
ลักษณะร่วม	ความสูงและความสง่างามอร่าม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความสูงของพระนารทพุทธเจ้ากับรูปปฏิมาทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของพระนารทพุทธเจ้าว่าพระองค์สูงสง่างามอร่ามเหมือนกับรูปปั้นทอง

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระตีสสพุทธเจ้าที่ 17 ตอนเปรียบเทียบขนาดของพระตีสสพุทธเจ้า ความว่า

พระชินพุทธเจ้าพระองค์นั้น โดยส่วนสูง 60 คอกไม่มีผู้เปรียบ ไม่มีผู้เสมือน
ปรากฏดังภูเขามิวันต์

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 576)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ขนาดความสูงของพระตีสสพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ภูเขามิวันต์
คำเปรียบเทียบ	ดัง
ลักษณะร่วม	ความสูง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบขนาดความสูงของพระตีสสพุทธเจ้ากับภูเขามิวันต์ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระตีสสพุทธเจ้าสูงใหญ่เท่ากับภูเขามิวันต์

ตัวอย่างที่ 3 วงศ์พระปิยทัสสีพุทธเจ้าที่ 13 ตอน
เปรียบเทียบลักษณะใบหน้าของพระนางจันทาเทวีผู้เป็นพระมารดาของพระปิยทัสสีพุทธเจ้า ความว่า

ใน 3 พระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าปิยทัสสีทรงบำเพ็ญบารมีแล้ว
บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต จุตินั้นแล้วก็ถือปฏิสนธิใน พระครรภ์ของพระนางจัน
ทาเทวี ผู้มีพระพักตร์เสมือนดวงจันทร์ อัครมเหสีของพระเจ้าสุทตตะ กรุงสุธัญญ
วดี ถ้วนกำหนดทศมาสก็ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระชนนี ณ วรुณราช
อุทยาน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 515)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระพักตร์พระนางจันทาเทวี
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงจันทร์
คำเปรียบเทียบ	เสมือน
ลักษณะร่วม	ความกลม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพระพักตร์พระนางจันทาเทวีกับ
ดวงจันทร์เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระพักตร์ของพระนางจันทาเทวีกลมเหมือนกับดวงจันทร์

ตัวอย่างที่ 4 วงศ์พระโคตมพุทธเจ้าที่ 25 ตอนเปรียบเทียบ
ความงามของสตรีโดยใช้ความเปรียบมาอธิบายลักษณะอวัยวะของหญิงสาว ความว่า

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นปราสาทที่น่ารื่นรมย์อย่างยิ่ง ด้วยเหตุให้เกิด
สิริยิ่งใหญ่ บรรทมเหนือพระที่บรรทม ในทันใดนั่นเอง เหล่าสตรีรุ่นๆ ทั้งหลายผู้มี
ดวงหน้างามเสมือนดวงจันทร์เต็มดวง มีริมฝีปากแดงเสมือนผลตำลึงสุก มีฟันขาว
สะอาดเรียบมีระเบียบไม่มีร่อง มีดวงตาเขียวคราม มีมวยผม มีคิ้วโก่งเขียวจัดตั้ง
ดอกอัญชัน มีเต้านมเอิบอ้อมเต็มเสมอเป็นระเบียบ มีตะโพกส่วนหน้าส่วนหลังผาย
คล่องแคล่ว ดั่งมณีเมขลาประดับด้วยทองและเงิน ทำความรื่นรมย์ มีลำขาทั้งคู่
เฉกเช่นวงกฤษ ฉลาดในการพ้อนรำขับร้องและบรรเลง มีรูปโฉมโฉไลเช่น
เทพธิดา ถือดนตรีที่มีเสียงไพเราะ พวกกันมาห้อมล้อมพระมหาบุรุษนั้นให้ทรงรื่น
เริง ประกอบการพ้อน การขับร้องและบรรเลง.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 709)

1. สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ใบหน้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงจันทร์
คำเปรียบเทียบ	เสมือน
ลักษณะร่วม	กลม

2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สะโพก
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	สะโพกนางมณีเมขลาประดับด้วยทองและเงิน
	คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
	ลักษณะร่วม	สะโพกผาย
3.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ลำขา
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	วงกฤษฎร
	คำเปรียบเทียบ	เฉกเช่น
	ลักษณะร่วม	ยาวเรียว

จากตัวอย่าง มีการอธิบายลักษณะอวัยวะของหญิงสาวโดยเปรียบเทียบใบหน้ากับดวงจันทร์เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าหน้าของนางกลมเหมือนดวงจันทร์ เปรียบเทียบสะโพกของนางกับสะโพกของนางมณีเมขลา เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าสะโพกของนางผายเหมือนสะโพกของนางมณีเมขลา และเปรียบเทียบลำขากับวงกฤษฎรเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะขาของนางที่มีขนาดเรียวยาวสวยงามเหมือนกับวงของข้าง

ตัวอย่างที่ 5 วงศ์พระอโนมทัสสีพุทธเจ้าที่ 7 ตอน
เปรียบเทียบบรัศมีของพระพุทธรเจ้า ความว่า

พระมหามุนีสูง 58 ศอก พระรัศมีของพระองค์ออกเหมือนดวงอาทิตย์.
(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 422)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระรัศมีของพระพุทธรเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงอาทิตย์
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	สว่าง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบพระรัศมีของพระอโนมทัสสีพุทธเจ้ากับดวงอาทิตย์ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะรัศมีของพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าที่สว่างจ้าเหมือนกับแสงสว่างของดวงอาทิตย์

ตัวอย่างที่ 6 วงศ์พระเวสสภูพุทธเจ้าที่ 21 ตอน
เปรียบเทียบบรัศมีของพระเวสสภูพุทธเจ้า ความว่า

พระเวสสภูพุทธเจ้าสูง 60 ศอก อุปมาเสมอด้วยเสาทอง พระรัศมีแล่น
ออกจากพระวรกาย เหมือนดวงไฟบนเขายามราตรี.
(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 635)

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความสูงของพระเวสสุพุทธเจ้า
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เสาทอง
	คำเปรียบเทียบ	อุปมาเสมอ
	ลักษณะร่วม	ความสูงและงดงาม
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระรัศมีของพระเวสสุพุทธเจ้า
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงไฟบนเขายามราตรี
	คำเปรียบเทียบ	เหมือน
	ลักษณะร่วม	ความสว่าง

จากตัวอย่างอรรถกถาจารย์อธิบายลักษณะของพระเวสสุพุทธเจ้าโดยเปรียบเทียบความสูงของพระเวสสุพุทธเจ้ากับเสาทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบถึงความสูงและความสง่าของพระพุทธองค์ และเปรียบเทียบพระรัศมีของพระเวสสุพุทธเจ้ากับดวงไฟบนเขายามราตรีเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะรัศมีของพระพุทธเจ้าที่มีความสว่างกับดวงไฟที่อยู่บนเขายามค่ำคืนซึ่งมีความสว่างมากเนื่องจากบนเขามักมืดมืด

ข. การเปรียบเทียบสี คือการเปรียบเทียบสีส่วนต่าง ๆ ในร่างกายของตัวละครกับสีของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างและลักษณะของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น โดยพบว่ามีการเปรียบเทียบสีจำนวน 5 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระโคตมพุทธเจ้าที่ 25 ตอนอธิบายสีของของปากและคิ้วของหญิงสาว ความว่า

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นปราสาทที่นารีนรมย์อย่างยิ่ง ด้วยเหตุให้เกิดสิริยิ่งใหญ่ บรรทมเหนือพระที่บรรทม ในทันใดนั่นเอง เหล่าสตรีรุ่นๆ ทั้งหลายผู้มีดวงหน้างามเสมือนดวงจันทร์เต็มดวง มี ริมฝีปากแดงเสมือนผลตำลึงสุก มีฟันขาวสะอาดเรียบมีระเบียบไม่มีร่อง มีดวงตาเขียวคราม มีมวยผม มีคิ้วโค้งเขียวจัดตั้งดอกอัญชัน มีเต้านมเอิบอ้อมเต็มเสมอเป็นระเบียบ มีตะโพกส่วนหน้าส่วนหลังผายคล่องแคล่ว ดั่งมณีเมขลาประดับด้วยทองและเงิน ทำความรื่นรมย์ มีลำขาทั้งคู่เฉกเช่นวงกฤษณูจร ฉลาดในการพ้อนรำขับร้องและบรรเลง มีรูปโฉมโฉไลเช่นเทพธิดา ถือดนตรีที่มีเสียงไพเราะ พากันมาห้อมล้อมพระมหานุรุชนั้นให้ทรงรื่นเริง ประกอบการพ้อน การขับร้องและบรรเลง.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 709)

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ริมฝีปาก
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ตำลึงสุก
	คำเปรียบเทียบ	เหมือน
	ลักษณะร่วม	แดง

2. สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	คิ้วโก่ง
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดอกอัญชัน
คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
ลักษณะร่วม	สีน้ำเงินเข้ม

จากตัวอย่าง มีการอธิบายสื่อวิยวะของหญิงสาวโดยเปรียบเทียบสีของริมฝีปากกับลูกตำลึงสุก เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าปากของนางมีสีแดงเหมือนกับลูกตำลึงสุก และเปรียบเทียบสีคิ้วของนางกับดอกอัญชันเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของคิ้วที่มีสีน้ำเงินเข้มเหมือนกับสีของดอกอัญชัน

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระโคตมพุทธเจ้าที่ 25 ตอนอธิบายสีผิวของพระโคตมพุทธเจ้า ความว่า

ฝ่ายภิกษุปัญจวัคคีย์เห็นพระตถาคตเสด็จมาแต่ไกล จึงทำการนัดหมายกันว่า ผู้มีอายุ ท่านพระสมณโคตมนี้เวียนมาเพื่อเป็นคนมักมากด้วยปัจจัย มีกายบริบูรณ์มีอินทรีย์เอิบอิม มีผิวพรรณเพียงดั่งสีทองเสด็จมา เราจักไม่ทำการอภิวาทเป็นต้นแก่ท่านละ เพียงแต่ปูอาสนะไว้.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 728)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สีผิวของพระสมโคตมพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทองคำ
คำเปรียบเทียบ	เพียงดั่ง
ลักษณะร่วม	เหลืองอร่าม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบสีผิวของพระโคตมพุทธเจ้ากับทองคำ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าสีผิวของพระโคตมพุทธเจ้ามีสีเหลืองอร่ามเหมือนกับสีของทองคำ

ค. การเปรียบเทียบความงาม คือการเปรียบเทียบความงามของตัวละครกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและรับรู้ความงามของตัวละครนั้น ๆ โดยส่วนใหญ่ผู้มักเปรียบเทียบความงามตัวละครกับเทพบุตรและเทพธิดาซึ่งคนทั่วไปรับรู้และเข้าใจว่าเป็นผู้มีรูปร่างงดงาม พบจำนวน 3 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ในอัปภันทรนิทาน ตอนเล่าถึงความงามของเหล่าศากยราชบุตรที่มาเข้าเฝ้าพระโคตมพุทธเจ้า ความว่า

เหล่าศากยราชบุตรแต่งพระองค์ งามรุ่งเรืองด้วยเครื่องประดับอัน ประเสริฐ ประดุจเหล่าเทพบุตรในภพอัมรินทร์ ข้าแต่พระมหาวีระ เป็นสมัยสมควรสำหรับพระอังคีรสแล้ว พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 64)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ศากยราชบุตร
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพบุตรในภพอัมรินทร์
คำเปรียบเทียบ	ประดุจ
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบศากยราชบุตรกับเทพบุตรในภพอัมรินทร์ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นความงามของเหล่าศากยราชบุตรที่แต่งตัวและใส่เครื่องประดับงดงามเหมือนดังเทพบุตรในสวรรค์

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระธัมมทัสสีพุทธเจ้าที่ 15 ตอนอธิบายความงามของพระโอรสของพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าพระนามว่าปุณณวัณณะ ความว่า

เมื่อพระโอรสพระนามว่าปุณณวัณณะ ของพระนางวิจิโกพีเทวี สมภพพระมหาบุรุษนั้นทรงเห็นนิมิต 4 ทรงเป็นสุขุมลชาตอย่างยิ่ง เหมือนเทพกุมาร เสวยสมบัติเหมือนเทพสมบัติ ทรงลุกขึ้นในยามกลาง ประทับบนที่สิริไสยาสน์ ทรงเห็นอาการอันวิการของเหล่าสนมที่หลับไหล ก็เกิดสังเวช เกิดจิตคิดออกมหาภิเนษกรมณ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 545)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ปุณณวัณณะ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพกุมาร
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพระโอรสของพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าพระนามว่าปุณณวัณณะกับเทพกุมาร เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นความงามของปุณณวัณณะกุมารว่างามเหมือนกับเทพบุตร

1.1.1.1.2 การเปรียบเทียบลักษณะของสิ่งของ คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างลักษณะของสิ่งของต่าง ๆ ว่ามีลักษณะอย่างไรโดยนำสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ พบความเปรียบเทียบประเภทนี้ 10 ชุด แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่าง การเปรียบเทียบความงาม และการเปรียบเทียบรสชาติ ดังนี้

ก. การเปรียบเทียบรูปร่าง คือการเปรียบเทียบรูปร่าง และลักษณะของสิ่งต่าง ๆ กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน พบจำนวน 2 ชุด ดังนี้
ตัวอย่างที่ 1 ในอัปทานตรนิทาน ตอนที่พระโคตมพุทธเจ้า ออกผนวชได้มีการใช้ความเปรียบอธิบายลักษณะความคมของดาบ ความว่า

โดยส่วนที่เหลือจากสมบัติที่พระราชพาพระองค์นั้นทรงยินดีแล้ว ทรงเป็น สัตว์ที่ไม่ต่ำทราม ประทับยืนริมฝั่งแม่น้ำอนาปิ ตริสกะนายฉันนะเท่านั้นว่า ฉันนะ เจ้าจงพาเครื่องอาหารที่ไม่ทั่วไปกับคนอื่น ๆ เหล่านี้ และกัณฐกะมาผีเท้าดี ของเรากลับไปกรุงกบิลพัสดุ์นะ ทรงปล่อยนายฉันนะแล้ว ก็ทรงตัดมกฏผ้าโพก พร้อมกับพระเกศา ด้วยดาบคือพระขรรค์อันคมกริบ เสมือนกลีบบัวขาว แล้ว เหวี่ยงไปในอากาศ ทรงถือบาตรจีวรที่เทวดาถวาย ทรงผนวชด้วยพระองค์เอง เสด็จจาริกไปโดยลำดับ

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 26)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ดาบ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	กลีบดอกบัวขาว
คำเปรียบเทียบ	เสมือน
ลักษณะร่วม	ความบางคม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบดาบกับกลีบดอกบัวขาวเพื่อ เชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่าดาบนั้นมีลักษณะบางคมเหมือนกลีบดอกบัวขาว
ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระนารทพุทธเจ้าที่ 9 ตอนที่พระ นารทพุทธเจ้าตัดได้มีการมีการเปรียบเทียบความคมของพระขรรค์กับกลีบดอกบัวขาว ความว่า

...พระนารทกุมารนั้นก็ทรงเห็นนิมิต 4 อันจตุรงค์เสนาทัพใหญ่แวดล้อม แล้วทรงเครื่องนุ่งห่มอันเบาดี สีต่างๆ สวมกุณฑลมณีมุขดาหาร ทรงพาหุรัดพระ มงกุฎและทองพระกรอย่างดี ทรงประดับด้วยดอกไม้กลิ่นหอมอย่างยิ่ง ดำเนิน ด้วยพระบาทสู่พระราชอุทยาน ทรงเปลื้องเครื่องประดับทั้งหมด มอบไว้ในมือ พนักงานรักษาลังหลวง ทรงตัดพระเกศาและมงกุฎของพระองค์ที่ประดับด้วย รัตนอันงามอย่างยิ่ง ด้วยพระขรรค์อันคมกริบ เฉกเช่นกลีบบัวขาวอันไม่มีมลทิน ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงเหวี่ยงไปที่ท้องนภากาศ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 446)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระขรรค์
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	กลีบบัวขาว

คำเปรียบ	ฉากเช่น
ลักษณะร่วม	ความคมบาง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพระขรรค์กับกลีบบัวขาบ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นลักษณะของพระขรรค์ที่คมบางเหมือนกลีบบัวขาบ

ข. การเปรียบเทียบความงาม คือการนำสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบมาเปรียบเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความงามของสิ่งต่าง ๆ พบการเปรียบเทียบจำนวน 7 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระนารทพุทธเจ้าที่ 9 ตอนเปรียบเทียบความงามของพระธาตุของพระนารทพุทธเจ้า ความว่า

*พระธาตุทั้งหลาย ของพระศาสดาพระองค์นั้นไม่กระจัดกระจาย คงดำรง
อยู่เป็นแท่งเดียว เหมือนรูปปฏิมาทอง.*

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 446)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระธาตุ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	รูปปฏิมาทอง
คำเปรียบ	คล้ายกับ
ลักษณะร่วม	ลักษณะเป็นแท่งสง่างาม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบพระธาตุของพระนารทพุทธเจ้ากับรูปปฏิมาทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพของพระธาตุของพระนารทพุทธเจ้าที่มีลักษณะเป็นแท่งสี่ทองสง่างามเหมือนกับรูปปั้นทอง

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระโคตมพุทธเจ้าที่ 25 ตอนอธิบายความงามของรถพระที่นั่งของพระโพธิสัตว์ ความว่า

พระโพธิสัตว์ เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งคั่นนั้น ซึ่งเสมือนเทพพิมาน

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 706)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	รถพระที่นั่ง
สิ่งที่นำมาเปรียบ	เทพพิมาน
คำเปรียบ	เสมือน
ลักษณะร่วม	งดงาม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบรถพระที่นั่งกับเทพพิมานเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่ารถพระที่นั่งของพระโพธิสัตว์งดงามเหมือนกับวิมานของเทพ

ค. การเปรียบเทียบรสชาติ คือการนำสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบมาเปรียบเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจรสชาติของสิ่งต่าง ๆ พบ 1 ชุด ดังในอัปพันทรนิทาน 9 ตอนบรรยายรสชาติน้ำในสระโบกขรณี ความว่า

*สระโบกขรณีอันงามน่ารื่นรมย์ ปกคลุมด้วยปทุมนานาชนิดอันงามย่อม
หลังรสดูจ้านม...*

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 73)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	รสชาติของสระโบกขรณี
สิ่งที่นำมาเปรียบ	รสนม
คำเปรียบ	ย่อม
ลักษณะร่วม	รสชาติ

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบรสชาติของสระโบกขรณีกับรสนม เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบลักษณะรสชาติน้ำในสระสระโบกขรณีว่ามีรสเหมือนกับรสนม

1.1.1.1.3 การเปรียบเทียบลักษณะของสถานที่ คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างลักษณะของสถานที่โดยนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้รูปร่างและลักษณะสถานที่นั้น ๆ ในอรรถกถาพุทธวงศ์มีพบความเปรียบเทียบประเภทนี้ 14 ชุด แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่าง และการเปรียบเทียบความงาม

ก. การเปรียบเทียบลักษณะ คือการอธิบายรูปร่างลักษณะของสถานที่โดยนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ พบ 3 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ในอัปพันทรนิทาน ตอนอธิบายลักษณะของพื้นที่ทรายซึ่งอยู่ระหว่างทางเดินไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ความว่า

*ทรายทั้งหลาย ดุดังมูกดาอันธรรมดาจัดแต่งไว้ทรวดทรงงามให้สัมผัสดีตั้ง
ทองส่องแสงสรวรรอบทิศ* ข้าแต่พระมหาวิระ เป็นสมัยสมควรสำหรับพระอัครศิษ
แล้ว พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 66)

1. สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พื้นที่ทราย
สิ่งที่นำมาเปรียบ	มูกดา
คำเปรียบ	ดี
ลักษณะร่วม	รูปทรงละเอียดเล็ก ๆ สีขาวสวยงาม

2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พื้นทราย
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทอง
	คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
	ลักษณะร่วม	ส่องสว่าง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพื้นทรายกับมุกดา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะภูมิประเทศที่มีทรายละเอียดสีขาวสวยงามเหมือนกับมุกดา และเปรียบเทียบพื้นทรายกับทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะทรายที่มีสว่างเหมือนกับทอง

ตัวอย่างที่ 2 ในอัปกันตรนิทาน ตอนอธิบายลักษณะของสระน้ำที่อยู่ระหว่างทางไปกบิลพัสดุ์ ความว่า

สระทั้งหลาย หลากชนิดวิจิตรน่ารื่นรมย์ใจ อันธรรมดาดกแต่งไว้ มีบัว
บุณฑริกเต็มเปี่ยมด้วยน้ำเย็นใสดั่งทอง ข้าแต่พระมหากวีระ เป็นสมัยสมควร
สำหรับพระอังคีรสแล้ว พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 67-68)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	น้ำเย็น
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทอง
คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
ลักษณะร่วม	ใสสว่างแวววาว

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบน้ำในสระกับทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของน้ำในสระว่ามีความใสแวววาวเหมือนกับทอง

ข. การเปรียบเทียบความงาม คือการอธิบายความงามของสถานที่โดยอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความงามของสถานที่กับสิ่งต่าง ๆ ที่คนทั่วไปรับรู้และเข้าใจว่าสวยงาม เช่น วิมานของเทวดา พบจำนวน 11 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ในอัปกันตรนิทาน ตอนอธิบายลักษณะของกรุงกบิลพัสดุ์ ความว่า

พระนครของพระสกุล มีนามว่า กรุงกบิลพัสดุ์ประดับประดาน่ารื่นรมย์
ดุจเทพนคร เป็นพระนครมีสิริสง่าในโลกนี้ ข้าแต่พระมหากวีระ เป็นสมัยสมควร
สำหรับพระอังคีรสแล้ว พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 82-83)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	กรุงกบิลพัสดุ์
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพนคร
คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบกรุงกบิลพัสดุ์กับเทพนคร เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะเมืองกบิลพัสดุ์ที่สวยงามเหมือนกับเมืองของเทวดา ตัวอย่างที่ 2 ในอัปทานิทาน ตอนอธิบายลักษณะของพื้นดินที่อยู่ระหว่างทางไปกบิลพัสดุ์ ความว่า

ครั้งนั้น สุเมธบัณฑิตอยู่ ณ บรรณศาลาอาศรมนั้น ตอนใกล้รุ่งก็ลุกขึ้น พิจารณาถึงเหตุออกบวชของตน คิดอย่างนี้ว่า เราละ บ้านเรือนซึ่งมีอาการ ประหนึ่งที่อยู่อันประเสริฐของเทพยดา อันงดงามด้วยสมบัติอันโอฬาร นำรีนรมย์ของคฤหัสถ์ชนด้วยการสัมผัสกำไลมือกำไลเท้าทองใหม่เป็นต้นระคนด้วยเสียงและการหัวเราะการพูดที่ไพเราะ เหมือนละกอนเขพะ เข้าไปยังป่าตโปวัน บำเพ็ญตบะเครื่องลอยบาปของชนทั้งปวง เพราะเป็นผู้เพลินด้วยวิเวก แต่การอยู่ที่บรรณศาลา ณ อาศรมนี้ของเราก้เป็นเหมือนการครองเรือนครั้งที่สอง เอาเถิด เรา จะอยู่เสียที่โคนไม้.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 183)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	บ้าน
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพนคร
คำเปรียบเทียบ	ประหนึ่ง
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบบ้านของสุเมธดาบสกับเทพนคร เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะบ้านของสุเมธดาบสว่ามีความสวยงามเหมือนกับที่อยู่ของเทวดา

ตัวอย่างที่ 3 ในอัปทานิทาน ตอนอธิบายลักษณะของพื้นดินที่อยู่ระหว่างทางไปกบิลพัสดุ์ ความว่า

พื้นแผ่นดินถูกฉาบไว้ ด้วยรัศมีแห่งดวงจันทร์ประดับดอกไม้โดยรอบก็ สง่างาม ดั่งสตรีประดับมาลัยงามทั่วสรรพางค์ ข้าแต่พระมหาวีระ เป็นสมัยสมควรสำหรับพระอังคีรสแล้ว พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 81)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พื้นที่ทางเดินที่เต็มไปด้วยดอกไม้
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	สตรีประดับพวงมาลัย
คำเปรียบเทียบ	ดั่ง
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพื้นที่ทางเดินที่เต็มไปด้วยดอกไม้ กับสตรีประดับพวงมาลัย เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของพื้นดินที่เต็มไปด้วยดอกไม้ ซึ่งสวยงามเหมือนกับสตรีที่ประดับพวงมาลัย

1.1.1.2 การเปรียบเทียบอากัปกริยา คือการอธิบายอากัปกริยา การแสดงอาการต่าง ๆ ของตัวละคร หรือสิ่งของ โดยจะนำอากัปกริยาหนึ่งมาเปรียบเทียบกับอากัปกริยาของสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่าการเปรียบเทียบอากัปกริยาต่าง ๆ ของตัวละครจำนวน 36 ชุด เช่น การไหว้ การสลับ การเกิด การตาย และการเหยียบ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ในอัฏฐกถานิทาน ตอนอธิบายท่าทางการไหว้พระพุทธเจ้าของ พระสารีบุตร ความว่า

ครั้นเห็นแล้วก็ดำริว่า หมิ่นโลกธาตุแม้ทั้งสิ้นนี้ประชุมกันแล้ว ก็ในที่ประชุมนี้ควรมีพระธรรมเทศนากิ่งใหญ่. ก็พุทธวงศ์เทศนาจะมีอุปการะมาก นำมาซึ่งความเลื่อมใส ถ้ากระไร เราพึงทูลถามพุทธวงศ์ จำเดิมแต่อภิเนहारการบำเพ็ญบารมีของพระศพล แล้วจึงทำจิวรเฉวียงบ่า เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ประคองอัญชลีที่รุ่งเรืองด้วยทศนขลโมธาน เสมอดอกบัวตูมเกิดอยู่ในน้ำ ไม่มีมลทิน ไม่มีกลิ่น ไฉนเนื้อเคี้ยวแล้ว ...

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 150)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การประคองอัญชลีที่รุ่งเรืองด้วยทศนขลโมธาน หรือการไหว้
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดอกบัวตูมเกิดอยู่ในน้ำ
คำเปรียบเทียบ	เสมอ
ลักษณะร่วม	ลักษณะตูมเป็นกระพุ่ม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการประคองอัญชลีที่รุ่งเรืองด้วยทศนขลโมธานกับดอกบัวตูมเกิดอยู่ในน้ำ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นท่าทางการยกมือไหว้พระพุทธเจ้าของพระสารีบุตรนั้นมีลักษณะตูมเป็นกระพุ่มเหมือนกับดอกบัวตูมซึ่งเกิดอยู่ในน้ำ

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระที่ปึงกรพุทธเจ้าที่ 1 ตอนอธิบายท่าทางการสลับของ ขวามมนครที่กำลังเข้าเฝ้าพระที่ปึงกรพุทธเจ้า ความว่า

เมื่อมหาปฐพีไหวอยู่อย่างนี้ มนุษย์ชาวรามนครที่เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่อาจยืนอยู่ได้ ก็ล้มสลบเหมือนต้นสาละใหญ่ถูกยุคน้ำหวาดพัดกระหน่ำ ภาชนะดินมีหม้อเป็นต้นก็หมุนกระทบกันและกันแตกเป็นจณไป.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 247)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ชาวรามนครสลบ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ต้นสาละใหญ่ล้มเพราะถูกพายุพัด
คำเปรียบเทียบ	เสมอ
ลักษณะร่วม	การล้มลง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบชาวรามนครสลบกับต้นสาละใหญ่ล้มลงเพราะถูกพายุพัด เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นท่าทางการสลบของชาวรามนครว่ามีอาการเหมือนกับการล้มลงของต้นสาละใหญ่เมื่อถูกพายุพัด

ตัวอย่างที่ 3 วงศ์พระโสภิตพุทธเจ้าที่ 6 ตอนอธิบายการดับขันธปรินิพพานของพระโสภิตพุทธเจ้าความว่า

พระองค์ทั้งพระสาวก ประทานโอวาทานุศาสน์แก่ชนที่เหลือแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน เหมือนดวงไฟไหม้แล้วก็ดับฉะนั้น.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 406)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การดับขันธปรินิพพานของพระโสภิตพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงไฟไหม้ดับ
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	การหายไปของแสงสว่าง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการดับขันธปรินิพพานของพระโสภิตพุทธเจ้ากับการไหม้ดับของดวงไฟ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพของการดับขันธปรินิพพานของพระโสภิตพุทธเจ้าที่แสงสว่างจะหายไปเหมือนกับดวงไฟไหม้ดับ

ตัวอย่างที่ 4 วงศ์พระธัมมทัสสีพุทธเจ้าที่ 15 ตอนเปรียบเทียบการประสูติของพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นก็ทรงบำเพ็ญบารมีทั้งหลายบังเกิดใน
สวรรค์ชั้นดุสิต จุตินั้นแล้วก็ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสุนันทา
เทวี อัครมเหสีของพระเจ้าสรวณะ ผู้เป็นที่พึ่งของโลกทั้งปวง ณ กรุงสรวณะ ถ้วน
กำหนดทศมาส พระองค์ก็ประสูติจากพระครรภ์พระชนนี ณ สรวณะราชอุทยาน
เหมือนจันทร์เพ็ญโคจรลอดช่องเมฆในฤดูฝน

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 545)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การประสูติของพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าจากพระ ครรภ์พระชนนี
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	จันทร์เพ็ญโคจรลอดช่องเมฆในฤดูฝน
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	การส่องแสงสว่าง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการประสูติของพระธัมมทัสสีพุทธ
เจ้าจากพระครรภ์พระชนนีกับจันทร์เพ็ญโคจรลอดช่องเมฆในฤดูฝนเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่าน
เห็นภาพของการเกิดของพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าที่ส่องแสงสว่างออกมาเมื่อตอนประสูติเหมือนกับ
พระจันทร์เดือนเพ็ญที่ลอดช่องเมฆออกมาในฤดูฝน

ในการศึกษาการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง สามารถแบ่งการเปรียบเทียบ
ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบลักษณะ และการเปรียบเทียบอากัปกริยา จากการศึกษา
พบว่ามีการใช้การเปรียบเทียบลักษณะมากกว่าการเปรียบเทียบอากัปกริยา อย่างไรก็ตามการ
เปรียบเทียบทั้ง 2 ประเภทก็มีส่วนสำคัญยิ่งในอรรถกถาพุทธวงศ์เพราะการเปรียบเทียบช่วยทำให้
ผู้อ่านเกิดจินตนาการ และเห็นภาพของสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.1.2 ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง หมายถึง
การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่นำมาเปรียบอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือจะเปรียบสิ่ง
ที่ต้องการเปรียบเทียบ 1 สิ่ง กับสิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่า 1 สิ่งขึ้นไป โดยอาศัยคำที่แสดงความหมาย
เปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบไว้ด้วยกัน

จากการศึกษาอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่า มีความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่า
หนึ่งสิ่งจำนวน 21 ชุด แบ่งกลุ่มการเปรียบเทียบของสิ่งต่าง ๆ ได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1.1.2.1 การเปรียบเทียบลักษณะ

1.1.2.2 การเปรียบเทียบอากัปกริยา

1.1.2.1 การเปรียบเทียบลักษณะ คือการนำสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่
นำมาเปรียบมาเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งนั้น พบ 11 ชุด
สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบลักษณะของตัวละคร และการเปรียบเทียบลักษณะ
ของสถานที่

1.1.2.1.1 การเปรียบเทียบลักษณะของตัวละคร คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจคุณสมบัติและรูปพรรณสัณฐาน ส่วนต่าง ๆ ของตัวละครว่ามีลักษณะอย่างไร จากการศึกษาพบว่ามีการใช้การเปรียบเทียบความงามของตัวละคร จำนวน 9 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ในอัปพันทรนิทาน ตอนอธิบายความงามของพระโพลีสต์ว์ที่นั่งไต้ต้นไม้ ความว่า

นางกำลังเดินไป เห็นพระโพลีสต์ว์นั้นแต่ไกล ประทับนั่งงดงามเหมือนกองบุญทำต้นไม้ทั้งต้นมีสีเหมือนสีทองด้วยรัศมีแห่งพระสรีระ ประหนึ่งรุกขเทวดา ก็เกิดปิติปราโมทย์ เดินน้อมตัวลงตั้งแต่ที่เห็นด้วยเข้าใจว่าเป็นรุกขเทวดา ปลงภาคทองนั้นลงจากศีรษะ ประคองวางไว้ในพระหัตถ์ของพระมหาสัตว์ แล้วไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์กล่าวว่า มโนรถ ความปรารถนาของดิฉันสำเร็จแล้ว ฉันทไฉน มโนรถแม่ของพระองค์ก็จงสำเร็จฉันทนั้นเถิด แล้วก็กลับไป.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 28)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระโพลีสต์ว์นั่ง
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. กองบุญทำต้นไม้ทั้งต้นมีสีเหมือนสีทองด้วยรัศมีแห่งพระสรีระ 2. รุกขเทวดา
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ส่องสว่างสง่างาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพระโพลีสต์ว์ที่นั่งไต้ต้นไม้กับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ 2 สิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน คือกองบุญที่ทำให้ต้นไม้ทั้งต้นมีสีเหมือนสีทองและรุกขเทวดา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพการนั่งของพระโพลีสต์ว์ที่เหมือนกับกองบุญที่มีแสงสว่างทำให้ต้นไม้ทั้งต้นมีสีเหมือนสีทอง และมีความสง่างามเหมือนกับรุกขเทวดา

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระตีสสพุทธเจ้าที่ 17 ตอนเปรียบเทียบความงามของพระตีสสพุทธเจ้า ความว่า

พระสัมพุทธเจ้า รุ่งเรืองด้วยพระสิริ ย่อมงามสง่าทุกเมื่อ เหมือนดวงจันทร์หมดจดไร้มลทิน เหมือนดวงอาทิตย์ส่องแสงแรงร้อน ฉะนั้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 500)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระตีสสพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. ดวงจันทร์หมดจดไร้มลทิน 2. ดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงร้อนแรง

คำเปรียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบความงามของพระติสสพุทธเจ้ากับสิ่งที่นำมาเปรียบ 2 สิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน คือดวงจันทร์และพระอาทิตย์ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระติสสพุทธเจ้างดงามเหมือนกับดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่าง

1.1.2.1.2 การเปรียบเทียบลักษณะของสถานที่ คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างลักษณะของสถานที่โดยนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้รูปร่างและลักษณะสถานที่นั้น ๆ ในอรรถกถาพุทธวงศ์มีพบความเปรียบประเภนี้ 2 ชุด ดังปรากฏในอัมพันตรนิทาน ตอนอธิบายลักษณะขุนเขา ความว่า

ขุนเขาทั้งหลาย ปรากฏเห็นอยู่รอบๆ มีสีเขียวขาว เหมือนคอนกยุง รุ่ง
ทะมึน เหมือนเมฆ ข้าแต่พระมหาวิระ เป็นสมัยสมควรสำหรับพระอังคีรสแล้ว
พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 69)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ขุนเขา
สิ่งที่นำมาเปรียบ	1. คอนกยุง 2. เมฆ
คำเปรียบ	เหมือน, เหมือน
ลักษณะร่วม	สีเขียวทะมึน

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบสีของขุนเขากับสิ่งที่นำมาเปรียบ 2 สิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน คือสีของคอนกยุงและสีของเมฆ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าขุนเขามีสีเขียวทะมึนคล้ายกับสีคอของนกยุงและสีของก้อนเมฆ

1.1.2.2 การเปรียบเทียบอากัปภิกขิยา คือการอธิบายอากัปภิกขิยา การแสดงอาการต่าง ๆ ของตัวละคร หรือสิ่งของ โดยจะนำอากัปภิกขิยาหนึ่งมาเปรียบเทียบกับอากัปภิกขิยาของหลายสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบการเปรียบเทียบอากัปภิกขิยาจำนวน 10 ชุด เช่น การเกิด การเดิน และการตาย เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 1 ในอัมพันตรนิทาน 1 อธิบายการประสูติของพระโคตมพุทธเจ้า
ความว่า

ก็ในกาลใด เรามีสติสัมปชัญญะ ยืนเหยียดมือทั้งสองออกจากพระกรรม์
ของพระชนนี เหมือนพระธรรมกถึกกลางจรรมาสน์ และเหมือนบุรุษลงจาก
บันได อันของไม่สะอาดใดๆ ที่เป็นสัมภวะในพระกรรม์ไม่แปดเปื้อนเลย.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 146)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	การประสูติ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	1. พระธรรมกถึกกลางจรรมาสน์ 2. บุรุษลงจากบันได
คำเปรียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ยืนเหยียดตรง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบการประสูติของพระโคตมพุทธเจ้ากับสิ่งที่นำมา
เปรียบ 2 สิ่งที่มีลักษณะคล้ายกันคือพระธรรมกถึกกลางจรรมาสน์และบุรุษลงจากบันไดเพื่อ
เชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพการประสูติของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงยืนเหยียดตัวตรง
ออกมาจากพระกรรม์มารดาเหมือนกับพระธรรมกถึกกลางจรรมาสน์และบุรุษลงจากบันได

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระตีสสพุทธเจ้าที่ 17 ตอนเปรียบเทียบการดับขันธ
ปรินิพพานของพระตีสสพุทธเจ้าและพระสาวก ความว่า

พระองค์ทั้งพระสาวกก็ปรินิพพานไป เหมือนปลาหกเมฆฝน หายไป
เพราะลม เหมือนน้ำค้างเหือดหายไปเพราะดวงอาทิตย์ เหมือนความมืดหายไป
เพราะดวงประทีปฉะนั้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 576)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	การดับขันธปรินิพพาน
สิ่งที่นำมาเปรียบ	1. ปลาหกเมฆฝนหายไปเพราะลม 2. น้ำค้างเหือดหายไปเพราะดวงอาทิตย์ 3. ความมืดหายไปเพราะดวงประทีป
คำเปรียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	การหายไป

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบการดับขันธปรินิพพานของพระตีสสพุทธเจ้ากับสิ่ง
ที่นำมาเปรียบ 3 สิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน คือปลาหกเมฆฝนหายไปเพราะลม น้ำค้างเหือดหายไปเพราะ
ดวงอาทิตย์ และความมืดหายไปเพราะดวงประทีป เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพการ
หายไปหรือการดับสูญของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะไม่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป ซึ่งก็
เหมือนกับเมฆฝนที่หายไปเพราะลม น้ำค้างเหือดหายไปเพราะดวงอาทิตย์ และความมืดหายไปเพราะ
แสงสว่างของดวงประทีป

สรุปได้ว่า การศึกษาการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง ประเภทใช้สิ่งที้นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งสามารถแบ่งการเปรียบเทียบได้เป็น 2 ประเภท คือการเปรียบเทียบลักษณะและการเปรียบเทียบอากัปกริยา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่งประเภทที่ใช้สิ่งที้นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งนี้ สามารถอธิบายสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนมากกว่าประเภทที่ใช้สิ่งที้นำมาเปรียบเพียงหนึ่งสิ่ง เนื่องจากมีการใช้สิ่งที้นำมาเปรียบเทียบหลายสิ่งจึงให้รายละเอียดแก่ผู้อ่านได้ชัดเจน ทำให้สามารถจินตนาการภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง คือความเปรียบเทียบที่อาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที้นำมาเปรียบไว้ด้วยกัน โดยจะมีลักษณะการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง มีคำว่า “เป็น” และ “คือ” เป็นคำเปรียบเทียบ ในอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่ามีกรเปรียบเทียบนามธรรม 11 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระสิขีพุทธเจ้าที่ 20 ตอนพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกเทศนาธรรมแก่สัตว์โลก ความว่า

พระองค์ทั้งพระสาวก *ทรงยังเมฆคือธรรมให้ตกลง* ยังโลกทั้งเทวโลกให้ชุ่มชื้นให้ถึงถิ่นอันเกษมแล้วก็ดับขันธปรินิพพาน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 620)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ธรรม
สิ่งที่นำมาเปรียบ	เมฆ
คำเปรียบ	คือ
ลักษณะร่วม	การตกลง หรือการสร้างความชุ่มชื้น

จากตัวอย่างอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเมฆกับธรรม เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นได้สร้างความสุขและความชุ่มชื้นใจแก่ผู้ที่ได้ฟัง เหมือนกับเมฆที่เมื่อตกลงที่พื้นที่แห้งใดก็สร้างความชุ่มชื้นและสร้างความสมบูรณ์ให้ที่แห่งนั้น

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระสุมนพุทธเจ้า ตอนอธิบายถึงวิธีที่ทำให้พระสุมนพุทธเจ้าตรัสรู้ความว่า

พระองค์ทรงสร้างถนนใหญ่ อันไม่ขาดไม่คด แต่ตรงที่หนาและกว้าง คือสติปัญญาอันประเสริฐสูงสุด.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 368)

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	สติปัญญา
สิ่งที่นำมาเปรียบ	ถนนใหญ่ที่หนาและกว้าง
คำเปรียบ	คือ
ลักษณะร่วม	เส้นทาง หรือหนทาง

จากตัวอย่างอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบสติปัญญา กับถนนใหญ่ที่หนาและกว้าง เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระสมณพุทธเจ้าตรัสรู้ได้โดยใช้หลักสติปัญญา ดังนั้นสติปัญญาจึงเปรียบเป็นถนนที่เป็นเส้นทางให้พระพุทธเจ้าได้เดินทางไปสู่การตรัสรู้

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่อรรถกถาจารย์นำการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่งมาใช้เปรียบเทียบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 การเปรียบเทียบแบบขนานความ คือความเปรียบเทียบที่มีข้อความที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่น่าสนใจเปรียบเทียบกันโดยจะมีคำที่แสดงความเหมือนปรากฏร่วมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่ต้องมีการใช้คำเปรียบคู่ คือ “ฉันทใด ฉันทนั้น” ซึ่งแปลมาจากภาษาบาลีว่า “ยถา ตถา” ใช้เชื่อมความในเชิงเปรียบเทียบที่ข้อความส่วนหน้าและส่วนหลังที่เปรียบเทียบเสมอ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาบาลีที่ใช้บันทึกพระไตรปิฎก พบจำนวน 28 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระมงคลพุทธเจ้าที่ 3 ตอนอธิบายถึงจำนวนเหล่าสาวกของพระมงคลพุทธเจ้า ความว่า

ในยุคนั้น ทรงมีพระชนมายุเก้าหมื่นปี พระองค์พระชนมอยู่เท่านั้น ก็ทรงยังหมู่ชนเป็นอันมากให้ ชำมโสมสสาร.

คลื่นในมหาสมุทร ใคร ๆ ไม่อาจนับคลื่นเหล่านั้นได้ฉันทใด สาวกของพระมงคลพุทธเจ้าพระองค์นั้น ใคร ๆ ก็ไม่อาจนับสาวกเหล่านั้นได้ ฉันทนั้นเหมือนกัน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 355)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	จำนวนสาวกของพระมงคลพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	จำนวนคลื่นในมหาสมุทร
คำเปรียบเทียบ	ฉันทใด ฉันทนั้น
ลักษณะร่วม	จำนวนมาก

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบเหตุการณ์คลื่นในมหาสมุทรกับจำนวนสาวกของพระมงคลพุทธเจ้า เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบถึงจำนวนของเหล่าสาวกของพระมงคลพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากไม่สามารถนับได้เหมือนกับจำนวนคลื่นที่อยู่ในมหาสมุทร

ตัวอย่างที่ 2 ในอัฏฐกัณฐนิทาน ตอนเปรียบเทียบการเกิดของพระโคตมพุทธเจ้า ความว่า

โคจำฝูง เกิดได้ครู่เดียว ก็สัมผัสพื้นแผ่นดินด้วย เท้าที่เสมอกันฉันทใด พระโคตมพระองค์นั้นก็ย่างพระบาท 7 ย่างก้าว และทวยเทพก็กินเศวตฉัตรฉันทนั้น.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 45)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การประสูติของพระโคตมพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	การเกิดของโค

คำเปรียบ	ฉันท ไฉ ฉันทนั้น
ลักษณะร่วม	เกิดแล้วสามารถย่นได้

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการประสูติของพระโคตมพุทธเจ้ากับการเกิดของลูกโคเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นภาพของการประสูติของพระโคตมพุทธเจ้าที่เมื่อพระองค์ประสูติแล้วทรงย่นได้ ย่างได้ 7 ก้าว เหมือนกับลูกวัวที่เมื่อเกิดมาแล้วก็ลุกย่นได้

จะเห็นว่าความเปรียบประเภทขนานความนี้จะมีลักษณะการเปรียบเทียบข้อความขนานคู่กันไประหว่างสิ่งที่ต้องการเปรียบและสิ่งที่นำมาเปรียบโดยมีคำว่า ฉันท ไฉ ฉันทนั้นเป็นคำเชื่อมข้อความทั้งสอง

สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบโดยตรงคือการเปรียบเทียบโดยการอาศัย “คำเปรียบ” เพื่อเชื่อมโยงความหมายว่าสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจน การเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาพุทธวงศ์นี้แบ่งได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบขนานความ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งนี้ยังแบ่งประเภทตามจำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบได้อีก 2 ประเภท คือความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง และความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง ความเปรียบทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะการเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ใช้ “คำเปรียบ” เหมือนกัน แตกต่างกันที่จำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบเท่านั้น และด้วยความแตกต่างกันข้างต้นจึงทำให้ความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งจึงสามารถอธิบายรายละเอียดและให้ข้อมูลได้มากกว่าความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง ดังนั้นความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งจึงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนมากกว่า ส่วนการเปรียบเทียบแบบขนานความนั้นจะมีลักษณะการเปรียบเทียบข้อความขนานคู่กันไประหว่างสิ่งที่ต้องการเปรียบและสิ่งที่นำมาเปรียบโดยมีการใช้คำว่า “ฉันท ไฉ ฉันทนั้น” เป็นคำเชื่อมเปรียบเทียบข้อความทั้งสอง

2. การเปรียบเทียบโดยนัย คือความเปรียบที่ไม่ได้อาศัยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ เช่น ดูจเหมือน มาเป็นตัวเชื่อม แต่จะอาศัยคำหรือข้อความบางคำที่แนะนำให้ผู้อ่านนึกถึงการเปรียบเทียบ ซึ่งอาจต้องใช้บริบทแวดล้อมมาช่วยตัดสินว่าความเปรียบนั้นหมายถึงอะไร (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2517, 71) จากการศึกษา อรรถกถาพุทธวงศ์พบการใช้การเปรียบเทียบโดยนัยจำนวน 9 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 วงศ์พระวิปัสสีพุทธเจ้าที่ 19 ตอนกล่าวถึงพระวิปัสสีพุทธเจ้าเทศนาธรรมเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

พระวิปัสสีพุทธเจ้า ทรงเปลื้องเทวดาและมนุษย์เป็นอันมากจากเครื่องผูก
ทรงบอกทางและมีไช้ทางกะพวกปุลุชนที่เหลือ.

พระองค์และพระสาวก ส้าแดงแสงสว่าง ทรงแสดงอมตบทแล้ว ก็ดับขันธ
ปรินิพพาน เหมือนกองไฟโพลงแล้วก็ดับฉะนั้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 606)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	กิเลสตัณหา
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เครื่องผูก
ลักษณะร่วม	เป็นสิ่งที่ยึดติดไว้

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ความเปรียบโดยนัย คือเปรียบเทียบกิเลสตัณหากับเครื่องผูก เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบว่ากิเลสตัณหาคือสิ่งที่ยึดติดมนุษย์ไว้ให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์หรือสังสารวัฏได้ซึ่งกิเลสตัณหานี้ก็เหมือนกับเครื่องผูกหรือโซ่ตรวนที่ล่ามยึดเหนี่ยวคนหรือสัตว์ให้ติดอยู่กับที่

ตัวอย่างที่ 2 วงศ์พระธัมมทัสสีพุทธเจ้าที่ 15 ตอนกล่าวถึงพระธัมมทัสสีพุทธเจ้าเทศนาธรรมโปรดสรรพสัตว์ ความว่า

ในมณฑลภพนั้นนั่นเอง พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า ผู้มีพระยศยิ่งใหญ่ ก็ กำจัด ความมีตนนอนธการแล้วเจ็ดจำ ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 546)

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	กำจัดความมีตนนอนธการแล้วเจ็ดจำ
ลักษณะร่วม	การนำมาซึ่งแสงสว่างหรือหนทางดับทุกข์

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ความเปรียบโดยนัย คือเปรียบเทียบการแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์กับการกำจัดความมีตนนอนธการแล้วเจ็ดจำ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบว่า การที่พระพุทธเจ้าเทศนาธรรมสั่งสอนสรรพสัตว์นั้นเป็นวิธีที่ช่วยสร้างแสงสว่างหรือหนทางดับทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งหลายซึ่งเหมือนกับการที่กำจัดความมืดให้หมดไป

สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบแบบการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย จะเป็นการเปรียบเทียบที่ใช้คำที่มีความหมายไม่ตรงกับรูป เป็นความหมายแฝงที่ผู้อ่านต้องอาศัยบริบทแวดล้อมคำหรือข้อความนั้นเพื่อตีความอีกครั้งว่าอรรถกถาจารย์ต้องการสื่อถึงอะไร

3. การเปรียบเทียบแบบผสม คือการเปรียบเทียบที่ผสมผสานระหว่างการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย โดยตรงกับการเปรียบเทียบโดยนัย วิธีการนี้พบว่าจะมีโครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบโดยนัยประเภทหนึ่งที่จะเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง โดยขยายให้ยาวขึ้นด้วยการวิเคราะห์คุณสมบัติ หรือลักษณะของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ และในโครงสร้างหลักก็จะประกอบไปด้วยโครงสร้างย่อย คือความเปรียบประเภทต่าง ๆ อีกหลายความเปรียบ จากการศึกษาอรรถกถาพุทธวงศ์พบว่าการเปรียบเทียบแบบผสม 4 โครงสร้างชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในวงศ์พระมงคลพุทธเจ้าที่ 3 ตอนที่กล่าวถึงรัศมีของพระมงคลพุทธเจ้าได้ใช้การเปรียบเทียบวิเคราะห์เพื่ออธิบายลักษณะรัศมีโดยแบ่งเป็นการเปรียบเทียบย่อย 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบสากล² ดังนี้

ส่วนรัศมีแห่งพระสรีระพระมงคลพุทธเจ้ามีเกินยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ รัศมีแห่งพระสรีระของพระองค์ ไม่เหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ซึ่งมีรัศมีพระสรีระ ประมาณ 80 ศอกบ้าง วาหนึ่งบ้างโดยรอบ ส่วนรัศมีแห่งพระสรีระของพระมงคลพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม่ไปตลอดหมื่นโลกธาตุเป็นนิจนิรันดร ต้นไม้ ภูเขา เรือ่น กำแพง หม้อน้ำ บานประตูเป็นต้น ได้เป็นเหมือนหุ้มไว้ด้วยแผ่นทอง.

พระองค์มีพระชนมายุถึงเก้าหมื่นปี. รัศมีของดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดวงดาวเป็นต้นไม่มีตลอดเวลาถึงเท่านั้น การกำหนดเวลากลางคืนกลางวันไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายทำการงานกันทุกอย่างด้วยแสงสว่างของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เหมือนทำงานด้วยแสงสว่างของดวงอาทิตย์เวลากลางวัน โลกกำหนดเวลาตอนกลางคืนกลางวัน โดยดอกไม้บานยามเย็นและนกร้องยามเช้า.

ถามว่า อานุภาพนี้ของพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ไม่มีหรือ.

ตอบว่า ไม่มี ห้ามมิได้.

ความจริง พระพุทธเจ้าแม่เหล่านั้น เมื่อทรงประสงค์ ก็ทรงแผ่พระรัศมีไปได้ตลอดหมื่นโลกธาตุหรือยิ่งกว่านั้น แต่รัศมีแห่งพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้ามงคล แม่ไปตลอดหมื่นโลกธาตุเป็นนิจนิรันดร เหมือนรัศมีวาหนึ่งของพระพุทธเจ้าพระองค์อื่นๆ ก็ด้วยอำนาจความปรารถนาแต่เบื้องต้น.

เขาว่า ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ พระมงคลพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงมีพระโอรสและพระชายา ในอติภาพเช่นเดียวกับอติภาพเป็นพระเวสสันดร ประทับอยู่ ณ ภูเขาเช่นเดียวกับเขาวงกต.

ครั้งนั้น ยักษ์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ตนหนึ่งกินมนุษย์เป็นอาหาร ชอบเบียดเบียนคนทุกคน ชื่อขรทาสีกะ ได้ข่าวว่า พระมหาบุรุษชอบให้ทาน จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์เข้าไปหา ทูลขอทากรสองพระองค์กะพระมหาสัตว์.

พระมหาสัตว์ทรงดีพระทัยว่า เราจะให้ลูกน้อยสองคนแก่พราหมณ์ดังนี้ ได้ทรงประทานพระราชบุตรทั้งสองพระองค์แล้ว ทำให้แผ่นดินหวั่นไหวจนถึงน้ำขณะนั้น ทั้งที่พระมหาสัตว์ทรงเห็นอยู่ ยักษ์ละเพศเป็นพราหมณ์นั้นเสีย มีดวงตากลมเหลือกเหลือกดังเปลวไฟ มีเขี้ยวโง้งไม่เสมอกัน น่าเกลียดน่ากลัว มีจุมูกบี

²ความเปรียบโดยนัยประเภทหนึ่งซึ่งเป็นการเปรียบเทียบอย่างยาวที่ใช้วิธียกเรื่องมาเล่าเพื่อใช้ความแฝงที่อยู่ในเรื่องนั้นเป็นเครื่องอธิบายความคิดบางอย่าง ผู้รับสารจะเข้าใจความคิดและตีความได้เองด้วยการเปรียบเทียบ โดยที่ผู้ส่งสารอาจมีการสรุปวิเคราะห์ความคิดที่ต้องการอธิบายนั้นหรือไม่ก็ได้ ดูรายละเอียดจาก สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, 15-40.

แบน มีผมแดงหยาบยาว มีเรื้อนร่วงเสมือนต้นตาลไหม้ไฟใหม่ๆ จับทาร์กลองพระองค์ เหมือนกำแหงบัวเคียวกิน

พระมหาบุรุษมองดูยักษ์ พอยักษ์อ้าปากก็เห็นปากยักษ์นั้น มีสายเลือดไหลออกเหมือนเปลวไฟ ก็ไม่เกิดโทมนัสแม้เท่าปลายผม เมื่อคิดว่าเราให้ท่านดีแล้ว ก็เกิดปีติโสมนัสมากในสรีระ. พระมหาสัตว์นั้นทรงทำความปรารถนาว่า ด้วยผลแห่งทานของเรานี้ ในอนาคตกาล ขอรักมีทั้งหลายจงแล่นออกโดยทำนองนี้ เมื่อพระองค์อาศัยความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว รักมีทั้งหลายจึงเปล่งออกจากสรีระ แผลไปตลอดสถานที่ที่มีประมาณเท่านั้น

บุพจริยาอย่างอื่นของพระองค์ยังมีอีก. เล่ากันว่า ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์พระมงคลพุทธเจ้าพระองค์นี้เห็นเจดีย์ของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง คิดว่า ควรที่จะสละชีวิตของเราเพื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ให้เขาพ้นทั่วทั้งสรีระโดยทำนองพื้นประทีปด้าม ให้บรรจุกาตองมีค่านับแสนซึ่งมีช่อดอกไม้ตูมขนาดคอกหนึ่ง เต็มด้วยของหอมและเนยใส จุดใส่เทียนพันไส้ไว้ในกาตองนั้น ใช้ศิระตะเทินกาตองนั้นแล้วให้จุดไฟทั่วทั้งตัว ทำประทักษิณพระเจดีย์ของพระชินเจ้าให้เวลาล่วงไปตลอดทั้งคืน

เมื่อพระโพธิสัตว์พยายามอยู่จนอรุณขึ้นอย่างนี้ ไอ่อุ่นก็ไม่จับแม้เพียงขุมขน ได้เป็นเหมือนเวลาเข้าไปสู่อ้อมอกปทุม. จริ่งทีเดียว ชื่อว่าธรรมนี้ย่อมรักษาบุคคลผู้รักษาตน... ด้วยผลแห่งกรรมเมื่อนี้ แสงสว่างแห่งพระสรีระของพระองค์จึงแผลไปตลอดหมื่นโลกธาตุ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 338-340)

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง

1. สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	รักมีแห่งพระสรีระของพระมงคลพุทธเจ้า
ที่นำมาเปรียบเทียบ	การถูกหุ้มด้วยแผ่นทอง
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	สว่างมาก
2. สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สัตว์ทั้งหลายทำงานกันทุกอย่างด้วยแสงสว่างของพระพุทธเจ้า
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	สัตว์ทั้งหลายทำงานด้วยแสงสว่างของพระอาทิตย์และพระจันทร์
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	สว่างมาก

การเปรียบเทียบโดยนัยแบบสาธก

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระโพธิสัตว์มงคลบริจาคนพระโอรสและพระชายาเป็นทานใหญ่ทำให้พระองค์มีรักมีสว่าง

สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. พระเวสสันดรบริจาคพระโอรสและพระชายาเป็นทานใหญ่ทำให้พระองค์มีรัศมีสว่าง 2. พระโพธิสัตว์มงคลบริจาคตนเป็นทานโดยจุดไฟทั่วทั้งตัวเพื่อทำประทักษิณพระเจดีย์ของพระชินเจ้าทำให้พระองค์มีรัศมีสว่าง
ลักษณะร่วม	การบริจาคภรรยา บุตรและชีวิตของตนเอง ช่วยสร้างอานิสงส์ให้พระพุทธเจ้ามีรัศมีที่สว่าง

จากตัวอย่าง โครงสร้างใหญ่ของข้อความข้างต้นคือการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่องพระรัศมีของพระมงคลพุทธเจ้า พบว่าอรรถกถาจารย์ใช้ความเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งจำนวน 2 ชุด มาอธิบายเปรียบเทียบพระรัศมีของพระมงคลพุทธเจ้า

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบรัศมีของพระมงคลพุทธเจ้ากับการหุ้มด้วยแผ่นทอง เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าพระรัศมีของพระมงคลสว่างมากเหมือนกับพระองค์ถูกหุ้มด้วยแผ่นทอง และมีการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่สัตว์ทั้งหลายสามารถทำการงานกันทุกอย่างด้วยเพราะอาศัยแสงสว่างของพระพุทธเจ้ากับเหตุการณ์ที่สัตว์ทั้งหลายทำการงานได้เพราะอาศัยแสงสว่างของพระอาทิตย์และพระจันทร์ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพว่าพระรัศมีของพระมงคลสว่างมากเหมือนกับแสงพระอาทิตย์และพระจันทร์ และด้วยความที่แสงของพระองค์สว่างมากจึงทำให้โลกไม่มีกลางวันและกลางคืน

อรรถกถาจารย์ได้ใช้ความเปรียบเทียบสาธกมาบรรยายถึงสาเหตุที่ทำให้พระมงคลพุทธเจ้ามีรัศมีที่สว่างด้วย โดยอธิบายเปรียบเทียบเหตุการณ์พระโพธิสัตว์มงคลบริจาคพระโอรสและพระชายาเป็นทานใหญ่ทำให้พระพุทธเจ้ามีรัศมีสว่าง กับเหตุการณ์พระเวสสันดรบริจาคพระโอรสและพระชายาเป็นทานใหญ่ ส่งผลให้พระองค์มีรัศมีสว่าง และเหตุการณ์พระโพธิสัตว์มงคลบริจาคตนเป็นทานโดยจุดไฟทั่วทั้งตัวเพื่อทำประทักษิณพระเจดีย์ของพระชินเจ้า ส่งผลให้พระองค์มีรัศมีสว่าง อรรถกถาจารย์ได้ยกทั้ง 2 เหตุการณ์มาเปรียบเทียบก็เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าด้วยอานิสงส์ที่พระโพธิสัตว์ได้ทำทานโดยการบริจาคภรรยา บุตร และชีวิตที่ในอดีตชาตินั้นช่วยส่งผลให้พระพุทธเจ้ามีรัศมีที่สว่างมาก

ตัวอย่างที่ 2 ในวงศ์ที่ปึงกรพุทธเจ้า ตอนกล่าวถึงการแสวงหาทางเพื่อพ้นทุกข์และการละทิ้งกิเลสของสุเมธดาบส มีการใช้ความเปรียบเทียบโครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์ และการเปรียบเทียบโครงสร้างย่อย 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบคู่ขนาน การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง ดังนี้

ครั้งนั้น เราก็คิดถึงแม้ประการอื่นว่า บุรุษผู้จมลงในกองอุจจาระ แลเห็นหนองน้ำที่มีน้ำใสประดับด้วยบัวหลวง บัวสายและบัวขาว ก็ควรแสวงหาหนองน้ำด้วยความคำนึงว่า ควรจะไปที่หนองน้ำนั้น โดยทางไหนหนอ. การไม่แสวงหาหนองน้ำนั้น ไม่ใช่ความผิดของหนองน้ำนั้น เป็นความผิดของบุรุษผู้้นั้นผู้เดียว ฉันใด เมื่อหนองน้ำใหญ่ คืออมตธรรมซึ่งเป็นเครื่องชำระมลทินคือกิเลสมีอยู่ การ

ไม่แสวงหาหนองน้ำใหญ่คืออ้อมธรรมนั้น นั่นไม่ใช่ความผิดของหนองน้ำใหญ่คืออ้อมธรรม เป็นความผิดของบุรุษผู้เดียวก็ฉันทันเหมือนกัน. อนึ่ง บุรุษถูกพวกโจรล้อมไว้ เมื่อทางหนีแม่มีอยู่ ถ้าบุรุษนั้นไม่หนีไปเสีย นั่นก็ไม่ใช่ความผิดของทางนั้น เป็นความผิดของบุรุษผู้หนึ่งผู้เดียวฉันทัน บุรุษที่ถูกพวกโจรคือกิเลสล้อมจับไว้ เมื่อทางใหญ่อันรุ่งเรืองอันจะไปยังมหานครคือพระนิพพาน แม่มีอยู่ ก็ไม่แสวงหาทางนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดของทาง เป็นความผิดของบุรุษแต่ผู้เดียวก็ฉันทันเหมือนกัน. บุรุษถูกความเจ็บป่วยบีบคั้น เมื่อหมอที่จะเยียวยาความเจ็บป่วยมีอยู่ ถ้าไม่แสวงหาหมอนั้น ไม่ยอมให้หมอนั้นเยียวยาความเจ็บป่วย นั่นก็ไม่ใช่ความผิดของหมอ เป็นความผิดของบุรุษนั้นแต่ผู้เดียวฉันทัน ก็ผู้ใดถูกความเจ็บป่วยคือกิเลสบีบคั้นหนัก ไม่แสวงหาอาจารย์ผู้ฉลาดในทางระงับกิเลสซึ่งมีอยู่ ก็เป็นความผิดของผู้หนึ่งผู้เดียว ไม่ใช่ความผิดของอาจารย์ผู้จัดความเจ็บป่วยคือกิเลสก็ฉันทันเหมือนกัน.

...

ก็เรารับคิดดังกล่าวมานี้แล้ว จึงคิดยั้งๆ ขึ้นไปอย่างนี้ว่า บุรุษผู้ชอบแต่งตัวสวยๆ ทั้งซากศพที่คล่องคอเสีย ก็พึงเป็นสุขไปแม่ฉันทัน แม้เราก็กังกายอันเน่านี้เสีย ไม่อาลัย พึงเข้าไปยังมหานครคือนิพพานก็ฉันทัน. อนึ่ง บุรุษสตรีอายุจูงจระปัสสาวะลงที่พื้นดินอันเป็นอุจจาระปัสสาวะแล้ว ก็หาเอาใส่ชายพกหรือเอาชายผ้าห่ออุจจาระนั้นพาไปไม่ ที่แท้ก็พากันเกลียด ไม่อยากแม่แต่จะดู ไม่อาลัยทิ้งไปเลยฉันทัน แม้เราก็กังกายอันเน่านี้ ควรที่จะละทิ้งเข้าไปยังอ้อมตนครคือนิพพานก็ฉันทัน. อนึ่ง ธรรมดานายเรือทั้งหลายก็ละทิ้งเรือที่นำน้ำอันคร่ำคร่าไม่เอื่อยไปเลยฉันทัน แม้เราก็กังกายที่ของโสโครกไหลออกจากปากแผลทั้ง 9 แผลนี้ ไม่เอื่อยจักเข้าไปยังมหานครคือนิพพานก็ฉันทัน. อนึ่ง บุรุษบางคนพกพารัตนะมากอย่างมีแก้วมุกดาแก้วมณีและแก้วไพฑูรย์เป็นต้น เดินทางไปกับหมู่โจร จำต้องละทิ้งโจรเหล่านั้น เพราะกลัวสูญเสียรัตนะ เลือกลือเอาแต่ทางที่เกษมปลอดภัยฉันทัน กายอันเน่าแม่นี้ก็เสมือนโจรปล้นรัตนะ ถ้าเรจักทำความอยากในกายนี้ รัตนะคืออริยมรรคและกุศลธรรมของเราก็กังสูญเสียไป เพราะฉะนั้นจึงควรที่เราจำต้องละทิ้งรัชกายที่เสมือนมหาโจรนี้ แล้วเข้าไปยังมหานครคือนิพพานก็ฉันทัน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525, หน้า 173-176)

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบคู่ขนาน

1. สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การไม่แสวงหาหนองน้ำใหญ่คืออ้อมธรรมนั้น นั่นไม่ใช่ความผิดของหนองน้ำใหญ่คืออ้อมธรรม แต่เป็นความผิดของบุรุษผู้เดียว
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	บุรุษผู้จมลงในกองอุจจาระ แลเห็นหนองน้ำที่มีน้ำใสประดับด้วยบัวหลวง บัวสายและบัวขาว

- ก็ควรแสวงหาหนองน้ำ ด้วยความค้ำใจว่าควรจะไปที่หนองน้ำนั้น โดยทางไหนหนอ การไม่แสวงหาหนองน้ำนั้น ไม่ใช่ความผิดของหนองน้ำนั้น
2. คำเปรียบ ฉันใด ฉันนั้น
ลักษณะร่วม การรู้วิธีการแก้ปัญหาแต่กลับนิ่งเฉยถือว่าเป็นเรื่องที่ผิด
สิ่งที่ต้องการเปรียบ บุรุษที่ถูกพวกโจรคือกิเลสล้อมจับไว้ เมื่อทางใหญ่อันรุ่งเรืองอันจะไปยังมหานครคือพระนิพพาน แม้มืออยู่ ก็ไม่แสวงหาทางนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดของทาง เป็นความผิดของบุรุษแต่ผู้เดียว
- สิ่งที่นำมาเปรียบ บุรุษถูกพวกโจรล้อมไว้ เมื่อทางหนีแม้มืออยู่ ถ้าบุรุษนั้นไม่หนีไปเสีย นั่นก็ไม่ใช่ความผิดของทางนั้นเป็นความผิดของบุรุษผู้หนีผู้เดียว
3. คำเปรียบ ฉันใด ฉันนั้น
ลักษณะร่วม การรู้วิธีการแก้ปัญหาแต่กลับนิ่งเฉยถือว่าเป็นเรื่องที่ผิด
สิ่งที่ต้องการเปรียบ ผู้ใดถูกความเจ็บป่วยคือกิเลสบีบคั้นหนัก ไม่แสวงหาอาจารย์ผู้ฉลาดในทางระงับกิเลสซึ่งมีอยู่ ก็เป็นความผิดของผู้หนีผู้เดียว ไม่ใช่ความผิดของอาจารย์ผู้จัดความเจ็บป่วยคือกิเลส
- สิ่งที่นำมาเปรียบ บุรุษถูกความเจ็บป่วยบีบคั้น เมื่อหมอมที่จะเยียวยาความเจ็บป่วยมีอยู่ ถ้าไม่แสวงหาหมอนั้น ไม่ยอมให้หมอนั้นเยียวยาความเจ็บป่วย นั่นก็ไม่ใช่ความผิดของหมอ เป็นความผิดของบุรุษนั้นแต่ผู้เดียว
4. คำเปรียบ ฉันใด ฉันนั้น
ลักษณะร่วม การรู้วิธีการแก้ปัญหาแต่กลับนิ่งเฉยถือว่าเป็นเรื่องที่ผิด
สิ่งที่ต้องการเปรียบ แม้เราก็กึ่งกายอันเน่านี้เสีย ไม่อาลัยพึงเข้าไปยังมหานครคือนิพพาน
- สิ่งที่นำมาเปรียบ บุรุษผู้ชอบแต่งตัวสวยๆ ทั้งซากศพที่คล่องคอเสีย ก็พึงเป็นสุข
5. คำเปรียบ ฉันใด ฉันนั้น
ลักษณะร่วม การละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข
สิ่งที่ต้องการเปรียบ แม้เราก็กึ่งกายอันเน่านี้ ควรที่จะละทิ้งเข้าไปยังอมตนครคือนิพพาน
- สิ่งที่นำมาเปรียบ บุรุษสตรีถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงที่พื้นดินอันเปื้อนอุจจาระปัสสาวะแล้ว ก็หาเอาใส่ชายพกหรือเอาชายผ้าห่ออุจจาระปัสสาวะนั้นพาไปไม่ ที่แท้ก็พากันเกลียด ไม่อยากแม้แต่จะดู ไม่อาลัยทิ้งไปเลย

	คำเปรียบ	ฉันใด ฉันนั้น
	ลักษณะร่วม	การละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข
6.	สิ่งที่ต้องการเปรียบ	แม้เราก็กะทิ้งกายที่ของโสโครกไหลออกจากปากแผลทั้ง 9 แผลนี้ ไม่เยื่อใยจักเข้าไปยังมหานครคือนิพพาน
	สิ่งที่นำมาเปรียบ	ธรรมดานายเรือทั้งหลายก็ละทิ้งเรือที่นำน้ำอันคร่ำคร่า ไม่เยื่อใยไปเลย
	คำเปรียบ	ฉันใด ฉันนั้น
	ลักษณะร่วม	การละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข
7.	สิ่งที่ต้องการเปรียบ	กายอันเนาแน่นี้ก็เหมือนโจรปล้นรัตนะ ถ้าเราจักทำ ความอยากในกายนี้ รัตนะคืออริยมรรคและกุศลธรรม ของเราก็จักสูญเสียไป เพราะฉะนั้นจึงควรที่เราจำต้อง ละทิ้งรัชกายที่เหมือนมหาโจรนี้ แล้วเข้าไปยังมหานคร คือนิพพาน
	สิ่งที่นำมาเปรียบ	บุรุษบางคนพกพารัตนะมากอย่างมีแก้วมุกดาแก้วมณี และแก้วไพฑูรย์เป็นต้น เดินทางไปกับหมูโจร จำต้องละ ทิ้งโจรเหล่านั้น เพราะกลัวสูญเสียรัตนะ เลือกลือเอาแต่ ทางที่เกษมปลอดภัย
	คำเปรียบ	ฉันใด ฉันนั้น
	ลักษณะร่วม	การละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่หนึ่ง

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบ	กิเลส
	สิ่งที่นำมาเปรียบ	ความเจ็บป่วย
	คำเปรียบ	คือ
	ลักษณะร่วม	สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบ	นิพพาน
	สิ่งที่นำมาเปรียบ	มหานคร
	คำเปรียบ	คือ
	ลักษณะร่วม	สถานที่ที่นำมาซึ่งความสุข
3.	สิ่งที่ต้องการเปรียบ	อริยมรรคและกุศลธรรม
	สิ่งที่นำมาเปรียบ	รัตนะ
	คำเปรียบ	คือ
	ลักษณะร่วม	สิ่งที่มีค่า

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	กายอันเนา

สิ่งที่นำมาเปรียบ	โจรสลันรตนะ
ค่าเปรียบ	เสมือน
ลักษณะร่วม	ทำลายสิ่งมีค่า

จากตัวอย่าง โครงสร้างใหญ่ของข้อความข้างต้นคือการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่อง การแสวงหาทางเพื่อพ้นทุกข์และการละทิ้งกิเลสของสุเมธดาบส อรรถกถาจารย์ใช้การเปรียบเทียบ คู่ขนาน 7 ชุด การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกหนึ่ง 3 ชุด และการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง 1 ชุด สามารถอธิบายได้ดังนี้

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์การไม่แสวงหาหนองน้ำใหญ่คืออมตธรรมว่าไม่ใช่ ความผิดของหนองน้ำใหญ่ แต่เป็นความผิดของบุรุษผู้เดียว กับเหตุการณ์บุรุษผู้จมลงในกองอุจจาระ เมื่อบุรุษเห็นหนองน้ำแต่กลับไม่ไปที่หนองน้ำนั้นเป็นความผิดของบุรุษ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่า ผู้ใดที่เห็นหนทางในการแก้ไขปัญหาหรือวิถีทางที่สามารถช่วยให้ตนหลุดพ้นจากทุกข์แล้วแต่กลับไม่ ลงมือทำการใด ๆ ย่อมถือเป็นความผิดของคนผู้นั้น

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์บุรุษที่ถูกพวกโจรคือกิเลสล้อมจับไว้ เมื่อทางใหญ่อัน จะไปยังมหานครคือพระนิพพาน แม้มีอยู่ ก็ไม่แสวงหาทางนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดของทาง เป็นความผิด ของบุรุษแต่ผู้เดียว กับเหตุการณ์บุรุษถูกพวกโจรล้อมไว้ เมื่อทางหนีแม้มีอยู่ ถ้าบุรุษนั้นไม่หนีไปเสีย นั้นก็ไม่ใช่ความผิดของทางนั้นเป็นความผิดของบุรุษผู้เดียว เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าผู้ใดที่เห็น หนทางในการแก้ไขปัญหาหรือวิถีทางที่สามารถช่วยให้ตนหลุดพ้นจากทุกข์แล้วแต่กลับไม่ลงมือทำ การใด ๆ ย่อมถือเป็นความผิดของคนผู้นั้น

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์ผู้ใดถูกความเจ็บป่วยคือกิเลสบีบคั้นหนัก ไม่แสวงหา อาจารย์ผู้ฉลาดในทางระงับกิเลสซึ่งมีอยู่ ก็เป็นความผิดผู้นั้นผู้เดียว ไม่ใช่ความผิดของอาจารย์ผู้จัด ความเจ็บป่วยคือกิเลส กับเหตุการณ์บุรุษผู้บุรุษถูกความเจ็บป่วยบีบคั้น เมื่อหมอมที่จะเยียวยาความ เจ็บป่วยมีอยู่ ถ้าไม่แสวงหาหมอนั้น ไม่ยอมให้หมอนั้นเยียวยาความเจ็บป่วย นั้นก็ไม่ใช่ความผิดของ หมอ เป็นความผิดของบุรุษนั้นแต่ผู้เดียว เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่า ผู้ใดที่เห็นหนทางในการแก้ไข ปัญหาหรือวิถีทางที่สามารถช่วยให้ตนหลุดพ้นจากทุกข์แล้วแต่กลับไม่ลงมือทำการใด ๆ ย่อมถือเป็น ความผิดของคนผู้นั้น

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์การละทิ้งกายอันเน่าเสีย ไม่อาลัยสิ่งใดเพื่อมุ่งมหา นครคือนิพพาน กับเหตุการณ์บุรุษผู้ชอบแต่งตัวสวยๆ ทั้งซากศพที่คลั่งคอเสีย ก็พึงเป็นสุขเพื่อ เชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าการละทิ้งสิ่งของที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์แม้เราก็ไม่อาลัยกายอันเน่านี้ ควรที่จะละทิ้งเข้าไปยัง อมตนครคือนิพพานกับเหตุการณ์บุรุษสตรีถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงที่พื้นดินอันเปื้อนอุจจาระปัสสาวะ แล้ว ก็หาเอาใส่ชายพกหรือเอาชายผ้าห่ออุจจาระปัสสาวะนั้นพาไปไม่ ที่แท้ก็พากันเกลียด ไม่อยาก แม้แต่จะดู ไม่อาลัยทิ้งไปเลย เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าการละทิ้งสิ่งของที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์ละทิ้งกายที่ของโสโครกไหลออกจากปากแผลทั้ง 9 แผลนี้ ไม่เยื่อใยจักเข้าไปยังมหานครคือนิพพานกับเหตุการณ์นายเรือละทิ้งเรือที่นำน้ำอันคร่ำคร่า อย่างไม่มีเยื่อใยเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าการละทิ้งสิ่งของที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์กายอันเน่าแม้นี้ก็เหมือนโจรปล้นรัตนะ ถ้าเราจักทำ ความอยากในกายนี้ รัตนะคืออริยมรรคและกุศลธรรมของเราก็จักสูญเสียไป เพราะฉะนั้นจึงควรที่ เราจำต้องละทิ้งรัชกายที่เหมือนมหาโจรนี้ แล้วเข้าไปยังมหานครคือนิพพานกับบุรุษบางคนพบพา รัตนะมากอย่างมีแก้วมุกดาแก้วมณีและแก้วไพฑูรย์เป็นต้น เดินทางไปกับหมู่โจร จำต้องละทิ้งโจร เหล่านั้น เพราะกลัวสูญเสียรัตนะ เลือกลือเอาแต่ทางที่เกษมปลอดภัย เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่ การละทิ้งสิ่งของที่ไม่ดีนำมาซึ่งความสุข

อรรถกถาจารย์เปรียบกิเลสกับความเจ็บป่วยเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่ากิเลสเมื่อมีแล้ว นำมาซึ่งกับความทุกข์เหมือนกับความเจ็บป่วย เมื่อคนเราป่วยย่อมทำให้เกิดความทุกข์กายและใจ

อรรถกถาจารย์เปรียบนิพพานกับมหานครเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่านิพพานคือสถานที่ที่ นำมาซึ่งความสุขเหมือนกับมหานคร

อรรถกถาจารย์เปรียบอริยมรรคและกุศลธรรมกับรัตนะ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่า อริยมรรคและกุศลธรรมเป็นสิ่งมีค่าเหมือนกับรัตนะ (แก้วอันล้ำค่า) เพราะอริยมรรคและกุศลธรรมเป็น หลักธรรมหนึ่งซึ่งช่วยนำไปสู่นิพพานได้

อรรถกถาจารย์เปรียบกายอันเน่ากับโจรปล้นรัตนะ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าร่างกายอัน เน่าเป็นสิ่งที่ทำลายหรือทำให้สิ่งมีค่าหายไปเหมือนกับโจรปล้นรัตนะ (แก้วอันล้ำค่า)

จะเห็นได้ว่า การเปรียบเทียบแบบผสมคือการเปรียบเทียบที่ประกอบไปด้วย การเปรียบเทียบโดยตรงและการเปรียบเทียบโดยนัย ความเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาพุทธวงศ์จะมี โครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง และในโครงสร้างใหญ่นั้นจะประกอบไป ด้วยโครงสร้างย่อย คือการเปรียบเทียบประเภทต่าง ๆ อีกหลายประเภทที่จะมาช่วยอธิบาย รายละเอียดในโครงสร้างใหญ่ ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การ เปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบโดยตรงแบบคู่ขนาน และการเปรียบเทียบ แบบสาธก ด้วยเหตุที่ใช้ความเปรียบเทียบหลายประเภทจึงทำให้การเปรียบเทียบผสมเป็นความเปรียบเทียบที่ สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดี ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้กระจ่างและชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปว่า อรรถกถาจารย์ได้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบมาเล่าเรื่องราวในอรรถกถาพุทธวงศ์ โดย แบ่งกลวิธีการเปรียบเทียบได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย และการ เปรียบเทียบแบบผสม การเปรียบเทียบที่พบมากที่สุดคือการเปรียบเทียบโดยตรง รองลงมาคือการ เปรียบเทียบโดยนัย ส่วนที่ปรากฏน้อยที่สุดคือการเปรียบเทียบแบบผสม สาเหตุที่พบการเปรียบเทียบ โดยตรงมากที่สุด อาจเป็นเพราะความเปรียบเทียบประเภทนี้เป็นความเปรียบเทียบที่ง่ายต่อการสื่อสารและ อธิบายเรื่องราวแก่ผู้อ่านได้ดีกว่าการเปรียบเทียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม ซึ่งเป็นความ เปรียบที่ผู้อ่านต้องอาศัยบริบทเพื่อตีความด้วยตนเองว่าอรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อความหมายอะไร ด้วยเหตุนี้อรรถกถาจารย์จึงใช้การเปรียบเทียบโดยตรงมาอธิบายเรื่องมากที่สุดเพื่อที่จะได้ให้ผู้อ่านเข้าใจ เรื่องราวได้โดยง่าย อย่างไรก็ตามความเปรียบเทียบทั้ง 3 ประเภทนี้มีส่วนสำคัญยิ่งในการเล่าเรื่องใน อรรถกถาพุทธวงศ์ เพราะเป็นส่วนที่ช่วยอธิบายเรื่องราวของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็น เรื่องที่เข้าใจได้ยากให้เป็นเรื่องเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทำให้เกิดภาพและเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องได้อย่างชัดเจนมากขึ้นด้วย